

Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ

Е. ТАНЧЕВ

представено на 3 май 2018 година¹

Дело C-51/17

OTP Bank Nyrt

OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt

срещу

Teréz Ilyés

Emil Kiss

(Преюдициално запитване, отправено от Fővárosi Ítéltábla (Апелативен съд Будапеща, Унгария))

„Защита на потребителите — Неравноправни клаузи в потребителски договори — Договори за кредит в чуждестранна валута — Коригиращи законови мерки, приети от държава членка във връзка с неравноправни договорни клаузи — Член 4, параграф 2 от Директива 93/13/ЕИО и понятието „ясен и разбираем език“ — Член 1, параграф 2 от Директива 93/13 и понятието „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ — Правомощия на съдилищата на държава членка служебно да проверяват дали договорните клаузи са неравноправни“

1. Отправеното от Fővárosi Ítéltábla (Апелативен съд Будапеща, Унгария) преюдициално запитване се отнася до още един спор² във връзка с решението на Съда от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (наричано по-нататък „решението Kásler“)³, което разглежда съвместимостта с правото на Съюза на клаузи в договори за кредит, сключени с потребители в Унгария в чуждестранна валута, и по-точно в швейцарски франкове.

2. В него Съдът се произнася и относно значението на понятието „основен предмет на договора“ съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета относно неравноправните клаузи в потребителските договори⁴. Kúria (Върховен съд на Унгария) — националната запитваща юрисдикция в този случай — следва да прецени дали спорните договорни клаузи по принцип остават извън обхвата на защитата, предоставена с Директива 93/13. В същото време Съдът извежда критерии, които Kúria да прилага при преценката дали такива клаузи са изразени „на ясен и разбираем език“ и съответно дали, отново съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13, е налице хипотеза на изключение от изключението.

¹ Език на оригиналния текст: английски.

² Вж. още например дело Sziber (C-483/16), все още висящо пред Съда. Заключение на генералния адвокат Wahl е представено на 16 януари 2018 г., EU:C:2018:9.

³ C-26/13, EU:C:2014:282.

⁴ Директива от 5 април 1993 г. (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273 и поправка в ОВ L 293, 2014 г., стр. 59; наричана по-нататък „Директива 93/13“).

3. По същество Tézéz Púés и Емил Kiss, ищци в главното производство пред първата инстанция (наричани по-нататък „ищите“) повдигат възражения във връзка с коригирания режим, въведен от унгарското законодателство с оглед на постановеното от Съда по дело Kásler и последвалото решение на Kúria, като твърдят, че този режим оставя валутния риск за сметка на потребителите при обстоятелства, които водят до нарушения на задълженията за прозрачност, наложени с Директива 93/13.

I. Правна уредба

A. Правото на Съюза

4. Член 1, параграф 2, втора алинея от Директива 93/13 гласи:

„Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконовни разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна, по-специално в областта на транспорта, не са предмет на разпоредбите на настоящата директива“.

5. Член 3, параграф 1 от Директива 93/13 гласи:

„В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора“.

6. Член 4 от Директива 93/13 гласи:

„1. Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характер[ът] на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича.“

2. Преценката за неравноправния характер на клаузите не се свързва нито с основния предмет на договора, нито със съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и [...] на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език“.

7. Член 3, параграф 3 от Директива 93/13 предвижда, че приложението към Директива 93/13 съдържа примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които могат да се смятат за неравноправни. Точка 1, буква и) от приложението се отнася до:

„Условия, които имат за предмет или резултат:

окончателно обвързване на потребителя с условия, с които той не е имал реална възможност да се запознае преди сключването на договора“.

8. Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 гласи:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

9. Член 7, параграф 1 от Директива 93/13 гласи:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съще[с]твуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

Б. Унгарското право

1. A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (Закон № CXII от 1996 г. за кредитните и финансовите институции, наричан по-нататък „Нпт“)

10. Член 203 от Нпт гласи:

„1. Финансовите институции са длъжни да информират по ясен и разбираем начин своите настоящи и бъдещи клиенти относно условията за ползване на предоставяните от тях услуги и относно измененията на тези условия [...]

6. При сключени с потребители договори за отпускане на заем в чуждестранна валута или договори, предвиждащи възможност за придобиване на недвижим имот, финансовата институция е длъжна да обясни на клиента риска, който същият поема със сключването на договора, а с подписа си клиентът потвърждава, че е бил информиран“.

2. Закон DH1

11. Член 1, параграф 1 от A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (Закон № XXXVIII от 2014 г. за уреждане на някои въпроси, свързани с решението на Kúria за уеднаквяване на съдебната практика във връзка с договорите за заем между кредитни институции и потребители; наричан по-нататък „Закон DH1“) гласи:

„[Този закон се прилага] по отношение на договорите за заем, сключени с потребители между 1 май 2004 г. и датата на влизане в сила на този закон. За целите на прилагането на този закон „договор за заем, сключен с потребител“ е всеки сключен между финансова институция и потребител договор за кредит, заем или лизинг, основан на чуждестранна валута (обвързан със или сключен в чуждестранна валута и погасяван във форинти) или на форинти, ако в общите договорни условия или в договорни условия, които не са индивидуално договорени, е включена клауза като посочената в член 3, параграф 1 или член 4, параграф 1“.

12. Член 3 от Закон DH1 гласи:

„1. Клауза на договор за заем, сключен с потребител, по силата на която кредитната институция прилага курс „купува“ при отпускането на средствата, предназначени за придобиването на вещта, с оглед на което е сключен договорът за заем или лизинг, а за погасяването прилага курс „продава“ или друг обменен курс, различен по вид от курса, по който са отпуснати средствата, е нищожна, освен ако не е индивидуално договорена.“

2. [...] вместо нищожната клауза по параграф 1 се прилага официалният обменен курс, определен от [Националната банка на Унгария] за съответната валута, по отношение както на отпускането на средствата, така и на погасяването (в това число на плащането на месечните вноски и всички разходи, такси и комисиони, определени в чуждестранна валута).

[...]

5. Финансовата институция трябва да извърши приключване на сметката с потребителя по реда, установен в специален закон“.

3. Закон ДНЗ

13. Член 3, параграф 1 от Az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (Закон № LXXVII от 2014 г. за уреждане на въпроси, свързани с промяната на валутата, в която са сключени с потребители някои договори за заем, и за приемане на правила за лихвите; наричан по-нататък „Закон ДНЗ“) гласи:

„Договорите за заем, сключени с потребители, се изменят по право в съответствие с разпоредбите на този закон“.

14. Член 10 от Закон ДНЗ гласи:

„Кредитната институция — заемодател по договор за ипотечен заем в чуждестранна валута или основан на чуждестранна валута, е длъжна в срока за изпълнение на задължението си за приключване на сметката съгласно [Закон ДН2] да преобразува във форинти дълга по договора за ипотечен заем в чуждестранна валута или основан на чуждестранна валута, или целия дълг, произтичащ от този договор — включващ лихвите, таксите, комисионите и разходите, начислени в чуждестранна валута — като се основе на приключването на сметката, извършено в съответствие със [Закон ДН2], и приложи този курс, който е по-благоприятен за потребителя към референтната дата, измежду:

а) средната стойност на официалните обменни курсове за съответната валута, определени от Националната банка на Унгария за периода между 16 юни 2014 г. и 7 ноември 2014 г., или

б) официалния обменен курс за съответната валута, определен от Националната банка на Унгария на 7 ноември 2014 г.“.

II. Фактите, производството и преюдициалните въпроси.

15. На 15 февруари 2008 г. ищците сключват с ELLA Első Lakáshitel Kereskedelmi Bank Zrt. договор за заем в швейцарски франкове при лихвен процент от 1,9 %. На 1 ноември 2016 г. чрез посредник заемът е прехвърлен на OTP Bank Nyrt, което впоследствие го цедира на OTP Faktoring Követléskezelő Zrt (ответници в главното производство пред първата инстанция, наричани по-нататък „ответниците“).

16. Съгласно договора кредиторът се задължава да отпусне максимална сума от 30 075 000 HUF (унгарски форинта), която включва комисионно възнаграждение в размер на 75 000 HUF и към датата на сключване на договора се равнява на 212 831 CHF (швейцарски франка).

17. В съответствие с договора кредиторът преобразува заема в швейцарски франкове по собствения си курс „купува“ към момента на отпускането му и го предоставя във форинти. За сметка на това сумата на месечните погасителни вноски, които е следвало да се заплащат във форинти, кредиторът определя по собствения си курс „продава“. Кредиторът също така има право едностранно да изменя обикновените лихви и разходите за управление, но договорът не съдържа клауза, позволяваща на ищците едностранно да променят разчетната валута.

18. В частта от договора, озаглавена „Декларация за уведомяване за риска“, се посочва следното: „във връзка с рисковете по заема длъжникът декларира, че е запознат и разбира предоставената му от кредитора подробна информация в това отношение и че е запознат с риска от сключването на договор за заем в чуждестранна валута, който риск е изцяло за негова сметка. По отношение на валутния риск длъжникът е запознат по-конкретно че ако по време на действие на договора настъпят неблагоприятни изменения в курса на форинта спрямо швейцарския франк (тоест в случай на спад на курса на форинта спрямо законния обменен курс към момента на връщане на заема), това може да доведе включително до съществено увеличение на погасителните вноски, определени в чуждестранна валута и платими във форинти. С подписването на настоящия договор длъжникът заявява, че е наясно, че икономическите последици от този риск са изцяло в негова тежест. Длъжникът също така декларира, че е преценил внимателно и приема евентуалните последици на валутния риск, както и че е преценил риска от гледна точка на своята платежоспособност и финансовото си състояние и че няма да има срещу банката каквито и да било претенции, основани на валутния риск“.

19. На 16 май 2013 г. ищците завеждат дело срещу ответниците, като искат обявяване на заемния договор за недействителен и конверсията му в действителен във форинти.

20. С решение от 11 март 2016 г. първоинстанционният съд уважава този иск, като приема по-специално че договорната клауза, въвеждаща задължението за носене на валутния риск, е част от основния предмет на договора, но същевременно не е нито ясна, нито разбираема.

21. Първият ответник подава жалба срещу първоинстанционното решение, с която иска същото да бъде отменено, а искът да бъде отхвърлен.

22. Унгарският законодател приема закони ДН1 и ДН2, както и Закон ДН3, след като ищците сезират унгарските съдилища на 16 май 2013 г., но преди последните да решат съдебния спор. В акта за преюдициално запитване се посочва, че Закон ДН1, който влиза в сила на 26 юли 2014 г., се основава на Решение № 2/2014 на Кúria⁵, което е задължително за унгарските съдилища и е постановено с оглед на решението на Съда по дело Kasler⁶.

23. Според запитващата юрисдикция член 1, параграф 1 и член 3 от Закон ДН1 са приложими по отношение на процесния договор.

⁵ *Magyar Közlöny* 2014/91, стр. 10975.

⁶ Решение от 30 април 2014 г. (C-26/13, EU:C:2014:282). Вж. и Закон ДН2, А [Кúria] pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (Закон XL от 2014 г. относно правилата за приключване на сметките по Закон № XXXVIII от 2014 г. за уреждане на някои въпроси, свързани с решението [на Кúria] за уеднаквяване на съдебната практика във връзка с договорите за заем между кредитни институции и потребители, както и относно някои други разпоредби).

24. Съгласно член 3, параграф 1 от Закон ДН1 клаузи в потребителски договори, по силата на които курс „купува“ на чуждестранна валута се прилага за целите на отпускането на заема, а курс „продава“ — за целите на неговото погасяване, са нищожни. Съгласно член 3, параграф 2 от Закон ДН1 вместо нищожната клауза по параграф 1 от същия член по принцип се прилага официалният обменен курс, определен от Magyar Nemzeti Bank (Националната банка на Унгария) за съответната валута, както по отношение на отпускането на средствата, така и по отношение на погасяването.

25. В акта за преюдициално запитване се посочва още, че със Закон ДН2 от 2014 г. законодателят задължава финансовите институции да извършат приключване на сметки във връзка с надплатените от потребителите суми поради неравноправни договорни клаузи. Със Закон ДН3 от 2014 г. се забраняват договорите за ипотечни кредити в чуждестранна валута, задълженията на потребителите (включително спорното задължение) се преобразуват в унгарски фординти и се изменят други аспекти от съдържанието на правоотношенията.

26. Накрая, в акта за преюдициално запитване се посочва, че Закон ДН1 и Закон ДН3 оставят върху потребителя валутния риск както *ex tunc*, така и *ex nunc*.

27. Що се отнася до Решение № 2/2014 на Kuria⁷, според акта за преюдициално запитване то остава в сила и след приемането на законите ДН и постановява следното:

„1. Клаузата в договор за заем в чуждестранна валута, сключен с потребител, по силата на която валутният риск се поема изцяло от потребителя — в замяна на по-благоприятен лихвен процент — е договорна клауза, която се отнася до основния предмет, чиято неравноправност като общо правило не подлежи на преценка. Тази клауза може да бъде преценена и обявена за неравноправна само ако към момента на сключването на договора, с оглед на текста на договора и дадената от финансовата институция информация, неговото съдържание не е било ясно и разбираемо за средния потребител, който е относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен (наричан по-нататък „потребителят“). Договорните клаузи, отнасящи се до валутния риск, са неравноправни, а договорът — съответно частично или изцяло недействителен, ако поради недостатъчна или закъсняла информация от финансовата институция потребителят има основание да смята, че валутният риск е нереален или че е ограничен спрямо него“.

28. При тези обстоятелства Fővárosi Ítéltábla (Апелативен съд Будапеща) спира производството и на 17 януари 2017 г. отправя следните преюдициални въпроси:

„1) Следва ли да се счита за клауза, която не е индивидуално договорена по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 и следователно попада в приложното ѝ поле, договорна клауза, по силата на която валутният риск се поема от потребителя и която — в резултат на премахването на неравноправна договорна клауза, предвиждаща разлика между курс „купува“ и курс „продава“ и задължението за носене на съответния валутен риск — е станала част от договора с действие *ex tunc* вследствие на законодателна намеса, осъществена с оглед на съдебните спорове за обявяване на недействителност на голям брой договори?

2) В случай че договорна клауза, по силата на която валутният риск се поема от потребителя, попада в приложното поле на Директива 93/13, следва ли изключението в член 1, параграф 2 от тази директива да се тълкува в смисъл, че обхваща и договорна клауза, която отразява национални задължителни разпоредби по смисъла на точка 26 от решение на Съда по дело RWE Vertrieb AG (C-92/11), приети или влезли в сила след сключването на договора? Попада ли в обхвата на изключението и договорна клауза, която е станала част от договора с

⁷ Вж. бележка под линия 5 по-горе.

действие *ex tunc* след неговото сключване и по силата на национална задължителна разпоредба, с която се санира недействителността, породена от неравноправността на договорна клауза, без която е невъзможно изпълнението на договора?

- 3) Ако с оглед на отговорите на предходните въпроси е възможно да се прецени дали договорна клауза, по силата на която валутният риск се поема от потребителя, е неравноправна, следва ли залегналото в член 4, параграф 2 от Директива 93/13 условие клаузите да са изразени на ясен и разбираем език, да се счита за спазено и когато задължението за предоставяне на информация, установено в закона и формулирано по необходимост най-общо, е изпълнено по посочения в изложението на фактите начин, или пък е необходимо да са предоставени данните относно риска за потребителя, които са били известни на финансовата институция или до които същата е имала достъп към момента на сключването на договора?
- 4) С оглед на изискването за яснота и прозрачност и на предвиденото в точка 1, буква и) от приложението към Директива 93/13, има ли значение за целите на тълкуването на член 4, параграф 1 от Директива 93/13 обстоятелството, че към момента на сключването на договора клаузите относно правото на едностранно изменение и разликата между курс „купува“ и курс „продава“ — които години по-късно са се оказали неравноправни — са били включени в договора наред с клаузата относно носенето на валутния риск, поради което в резултат на кумулативното действие на тези клаузи потребителят на практика изобщо не е бил в състояние да предвиди как ще се променят в бъдеще задълженията му за плащане, нито какъв е механизмът на изменение на същите? Или обявените впоследствие за неравноправни договорни клаузи не трябва да се вземат предвид, когато се преценява дали клаузата относно носенето на валутния риск е неравноправна?
- 5) В случай че националният съд обяви за неравноправна клаузата, по силата на която валутният риск се носи от потребителя, задължен ли е този съд, при определянето на правните последици в съответствие с националното право, да извърши служебна преценка — при спазване на състезателното начало в исковото производство — на други клаузи, на които ищците не са се позовали в исковата си молба? Приложим ли е принципът на служебното начало в съответствие с практиката на Съюза и когато ищецът е потребител, или с оглед на ролята в цялото производство на правото на страните да се разпореждат с предмета на делото, както и с оглед на особеностите на производството, принципът на диспозитивното начало изключва в случая служебната преценка на съда?“.

29. Писмени становища представят ищците, ответниците, унгарското и полското правителство, както и Европейската комисия. Ищците, ответниците, унгарското правителство и Комисията участват в съдебното заседание от 22 февруари 2018 г.

III. Анализ

A. Предварителни бележки

1. По допустимостта на преюдициалното запитване

30. Ответниците в главното производство оспорват допустимостта на преюдициалното запитване, на основание че първите четири въпроса са хипотетични и нямат връзка с фактите по главното производство и че петият въпрос е *acte claire*.

31. По-специално те поставят под съмнение даденото в акта за преюдициално запитване тълкуване на законите ДН, като твърдят например, че Закон ДН1 няма отношение към разпределянето на валутния риск и че разпоредбите на Закон ДН3 не включват в договора задължение за потребителя да носи валутния риск⁸. Напротив, Закон ДН3 ограничавал валутния риск за заемите в чуждестранна валута, като ги преобразувал в заеми във форинти за в бъдеще (по техните твърдения, считано от 1 февруари 2015 г., *ex tunc*), а не с обратен ефект (*ex tunc*). Те твърдят, че доколкото нито законите ДН, нито Решение № 2/2014 на Kúria изменят клаузата за валутния риск, поставените въпроси са хипотетични и исканото от Fővárosi Ítéltábla (Апелативен съд Будапеща) тълкуване няма връзка с обстоятелствата по главното производство.

32. Въпреки това не мога да се съглася, че преюдициалното запитване е недопустимо. Все пак е необходимо да се направят някои пояснителни бележки по отношение на въпрос 4.

33. Член 267 ДФЕС се основава на ясно разделение на правомощията между националните юрисдикции и Съда, като само националният съд е компетентен да установява и преценява фактите по спора в главното производство, както и да тълкува и прилага националното право⁹. Поради това съм склонен да оставя настрана възраженията в преписката по делото относно смисъла на националната правна уредба, така както е изложена в акта за преюдициално запитване¹⁰.

34. По същия начин само националният съд, който е сезиран със спора и трябва да поеме отговорността за последващото му съдебно решаване, може да прецени — предвид особеностите на делото — както необходимостта, така и релевантността на въпросите, които поставя на Съда. Затова, ако преюдициалните въпроси се отнасят до тълкуването на правото на Съюза, Съдът по принцип е длъжен да се произнесе¹¹.

35. Съдът може да не се произнесе по отправеното от национална юрисдикция преюдициално запитване само когато е очевидно, че исканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора в главното производство, когато проблемът е от хипотетично естество или още когато Съдът не разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси¹².

36. С изключение на въпрос 4, актът за преюдициално запитване съдържа аргументиран анализ на аспектите от правото на Съюза, които запитващата юрисдикция счита за относими по спора¹³, така че е възможно да се синтезират правните въпроси, които изискват тълкуване, независимо от липсата на единомислие относно значението и въздействието на законите ДН1 и ДН3. Освен това основните разногласия между страните ясно личат от преписката по делото.

37. Запитващата юрисдикция желае да разбере какви са последиците за претенцията на ищците от обнародването на закони ДН1 и ДН3, които, както вече бе отбелязано, са приети след образуването на главното производство.

8 Унгарското правителство също оспорва тълкуването на законите ДН в акта за преюдициално запитване, но не твърди, че последното е недопустимо. Комисията посочва, че не е ясно дали актът за преюдициално запитване се отнася до Закон ДН1 или до Закон ДН3.

9 Вж. в контекста на неравноправните клаузи в сключените с потребител договори за заем решение на Съда от 14 март 2013 г., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, т. 34 и цитираната съдебна практика).

10 Във връзка с това вж. още заключението ми по дело Egenberger (C-414/16, EU:C:2017:851, т. 61—65).

11 Решение Aziz, посочено по-горе в бележка под линия 9. Вж. още решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, т. 19 и 20).

12 Решение от 14 март 2013 г., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, т. 35 и цитираната съдебна практика).

13 Вж. заключението на генералния адвокат Jääskinen по дело Banif Plus Bank (C-312/14, EU:C:2015:621).

38. Ответниците не са съгласни по-специално че закони ДН1 и ДН3 действително прехвърлят валутния риск от заемодателя върху заемателя, възразяват срещу тълкуването им по начин, който би довел до обратно действие, и твърдят, че няма неизпълнение на изискването за „ясен и разбираем език“ по член 4, параграф 2 от Директива 93/13.

39. Ищците обаче твърдят, че последното изискване не е изпълнено, че коригиращият режим, резултат от закони ДН1 и ДН3, ги натоварва като потребители с валутния риск и че лихвеният процент, който според тях е въведен със законодателен акт, е значително по-висок от процента, приложим към момента на сключването на договора през 2008 г. В този контекст те твърдят нарушение на принципа на прозрачност. Този принцип предоставя защита на потребителите съгласно правото на Съюза чрез член 4, параграф 2, *in fine* от Директива 93/13, във връзка с членове 3 и 5 от Директива 93/13 и приложението към нея¹⁴. В този контекст ищците твърдят нарушение на принципите на равностойност и ефективност и имат съмнения за допуснато нарушение на член 6, параграф 1 от Директива 93/13.

40. Следователно без колебание считам, че преюдициалното запитване е допустимо по отношение на въпроси 1—3 и 5.

41. Що се отнася до въпрос 4, в акта за преюдициално запитване се посочва член 4, параграф 1 от Директива 93/13, който обхваща въпроси извън изискванията за прозрачност и включва други форми на неравноправност. Същевременно нито в писменото становище на ищците се привеждат доводи за относимостта на член 4, параграф 1 към главното производство, нито в раздела на акта за преюдициално запитване, озаглавен „Основания за отправяне на преюдициалното запитване“, се посочва член 4, параграф 1 от Директива 93/13.

42. Що се отнася до спорното между страните в главното производство, ищците подчертават в писменото си становище, че за разлика от случая, разгледан наскоро от Съда в решение *Andrić*¹⁵, основанийето за техния иск е злоупотреба поради липса на ясна и разбираема информация, каквато изисква член 203, параграфи 6 и 7 от Нрт. Освен това тези части от решенията на Съда, на които се позовават ищците, се отнасят до прозрачността по член 4, параграф 2 от Директива 93/13¹⁶, до член 6 и принципите на равностойност и ефективност¹⁷, или до всички тях¹⁸.

43. Както посочих по-горе, ответниците смятат въпрос 4 за хипотетичен и съответно недопустим. Аз обаче по-скоро съм на мнение, че доколкото с въпрос 4 се иска от Съда да се произнесе — извън рамките на преценката за съответствие с изискванията за прозрачност — справедливо ли е валутният риск да остане за потребителите, Съдът не разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да му даде отговор¹⁹.

44. Поради това въпрос 4 е или недопустим, или следва да се разбира като запитване по какъв начин законодателство, прието години след сключването на договора (което според запитващата юрисдикция потребителят не е могъл да предвиди), засяга задълженията за прозрачност, наложени на ответниците с член 4, параграф 2 от Директива 93/13.

14 Вж. например решение от 26 февруари 2015 г., *Matei* (C-143/13, EU:C:2015:127, т. 73 и 74).

15 Решение от 20 септември 2017 г. (C-186/16, EU:C:2017:703).

16 А именно решение от 23 април 2015 г., *Van Hove* (C-96/14, EU:C:2015:262).

17 Решение от 14 март 2013 г., *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164, т. 50). В писменото си становище ищцът се позовава още на решение от 14 юни 2012 г., *Banco Español de Crédito* (C-618/10, EU:C:2012:349, т. 39 и 53). Първото се отнася до положението на потребителя на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика, а второто — до принципа на ефективност.

18 Решения от 30 април 2014 г., *Kásler* (C-26/13, EU:C:2014:282), и от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo* и др. (C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980).

19 Вж. например решение от 14 март 2013 г., *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164, т. 35 и цитираната съдебна практика).

2. Основни въпроси

45. По същество с акта за преюдициално запитване се пита дали коригиращият режим, резултат от закони DN1 и DN3 — актове, приети от унгарския законодател след решението на Съда по дело Kásler и Решение № 2/2014 на Kuria²⁰, — подлежи на контрол съгласно правото на Съюза и е съобразен с него.

46. Тук е важно да се припомни, че решенията на Съда имат непосредствено действие и съответно се прилагат от момента на влизане в сила на тълкуваната мярка²¹, поради което трябва да се прилагат към правоотношения, възникнали и установени, преди да бъде постановено решението по искането за тълкуване, ако освен това са налице условията, които позволяват пред компетентните юрисдикции да се отнесе спор по прилагането на посочената норма²².

47. Освен това, единствено по изключение, с цел защита на правната сигурност, Съдът може да ограничи действието на свое решение във времето²³. Съдът не е ограничил действието на решение Kásler във времето, а държавите членки нямат правомощие да направят това²⁴.

48. Горното означава, че даденото от Съда тълкуване на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 в решение Kásler на 30 април 2014 г., както всъщност и на другите релевантни за това дело разпоредби на Директива 93/13 (а именно членове 3 и 5, член 6, параграф 1 и член 7) се прилага за съществуващите договорни клаузи от момента на влизане в сила на Директива 93/13, тоест от 31 декември 1994 г.²⁵. Упражняването на правата по член 4, параграф 2 от Директива 93/13 на национално равнище е обвързано обаче с разумни давностни срокове, нормативно определени от държавата членка²⁶, и дори с процесуалните правила на други държави членки, при условие че съответните разпоредби зачитат принципите на ефективност и равностойност²⁷.

49. В контекста на Директива 93/13 членове 6 и 7 също са релевантни за наложените на държавите членки корективни задължения, като Съдът приема, например в решение Kásler, че член 7, параграф 1 задължава държавите членки да осигурят подходящи и ефективни мерки „за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“²⁸, и че член 7 има за цел да осигури допълнителни правни средства за защита, пречатващи нарушаването на Директива 93/13²⁹. Важно е още да се има предвид член 8 от Директива 93/13, който допуска държавите членки „да приемат или да запазят в сила по-строгите действащи разпоредби, които са в съответствие с Договора, в областта на настоящата директива, с цел да осигурят максимална степен на защита за потребителите“³⁰.

20 Вж. бележка под линия 5 по-горе.

21 Вж. например решение от 29 октомври 2015 г., BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, т. 22). Вж. още заключението на генералния адвокат Szpunar, EU:C:2015:321, т. 34.

22 Например решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, т. 58 и цитираната съдебна практика).

23 Пак там, точка 59 и цитираната съдебна практика. По-конкретно при добросъвестност на заинтересованите среди и риск от сериозни смущения.

24 Вж. например решение от 21 декември 2016 г., Gutiérrez Naranjo и др. (C-154/15, C-307/15 и C-308/15 EU:C:2016:980, т. 70—73).

25 Член 10, параграф 1 от Директива 93/13.

26 Вж. например решение от 29 октомври 2015 г., BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, т. 24).

27 Вж. скорошен и изчерпателен анализ в заключението на генералния адвокат Wahl по дело Sziber (C-483/16, EU:C:2018:9).

28 Вж. например решение от 30 април 2014 г., Kásler (C-26/13, EU:C:2014:282, т. 78 и цитираната съдебна практика).

29 Пак там, точка 79.

30 Относно пределите на член 8 вж. например решение от 3 юни 2010 г., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309).

50. Като се има предвид, че Директива 93/13 влиза в сила на 31 декември 1994 г., а разглежданите договорни условия — на 15 февруари 2008 г., поначало не може да има възражения съгласно правото на Съюза срещу решението на унгарския законодател да регулира със Закон ДН1 договорните клаузи, уговорени между 1 май 2004 г. и 26 юли 2014 г., или да определи със Закон ДН3 възможностите за преобразуване на заемите в чуждестранна валута в заеми във форинти, към дати през 2014 г., независимо от разногласията по отношение на действието на закони ДН във времето.

51. На въпрос 2 от акта за преюдициално запитване следва да се отговори в светлината на този основен принцип на правото на Съюза. Според мен въпрос 2 изразява съмненията на запитващата юрисдикция относно допустимите последици, от гледна точка на правото на Съюза, на закони ДН1 и ДН3 за изхода на главното производство. Поради това следващият анализ по същество ще бъде насочен към въпрос 2.

IV. Отговори на преюдициалните въпроси

A. Отговор на въпрос 1

52. С първия въпрос запитващата юрисдикция иска да се установи дали наложена със закон договорна клауза, съгласно която валутният риск се носи от потребителите с действие *ex tunc*, е клауза, която „не е индивидуално договорена“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13, поради което по принцип попада в приложното поле на тази директива.

53. Както се посочва в писменото становище на Полша, изразът „индивидуално договорена“ следва да се разбира като отнасящ се до клауза, която страните са договорили по общо съгласие след преговори и която ги обвързва. Когато чрез законодателна намеса се създаде клауза като разглежданата в главното производство, за която се твърди, че е наложена, тя по дефиниция не може да се счита за „индивидуално договорена“³¹.

54. Това тълкуване не само се подкрепя от буквалното значение на член 3, параграф 1 от Директива 93/13³², но и е в съответствие с целта на Директива 93/13, отразена в едно от съображенията ѝ, в което се споменава защитата на купувачите и потребителите „от едностранно установени договори с общи условия“³³. Освен това в друго съображение се посочва възможността, съгласно законодателството на държава членка, за завеждане на иск „срещу договорни клаузи, редактирани с цел общо използване в договорите, сключени с потребители“³⁴.

55. Поради това предлагам на първия въпрос да се отговори в смисъл, че наложена чрез законодателна намеса договорна клауза, съгласно която валутният риск се поема от потребителя с действие *ex tunc*, не може да се счита за „индивидуално договорена“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13.

31 Решение от 29 октомври 2015 г., BVVA (C-8/14, EU:C:2015:731, т. 34). В решението Съдът отбелязва, че разглежданата по това дело законова разпоредба „установява обща законодателна рамка“. Въпреки че разглежданата по това дело законова разпоредба не е „договорна клауза“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13, Съдът приема, че тя е обща норма.

32 Общ преглед на правилата за тълкуването на мерките на Съюза вж. в заключението ми по дело Pinckernelle (C-535/15, EU:C:2016:996, т. 34—70).

33 Курсивът е мой.

34 Курсивът е мой.

Б. Отговор на въпрос 2

56. С въпрос 2 запитващата юрисдикция пита дали коригиращият режим в закони ДН1 и ДН3, приети от унгарския законодател с оглед на решение Kásler и основаното на него Решение № 2/2014 на Kúria³⁵, е равносilen на „договорни клаузи“ които отразяват „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ по смисъла на член 1, параграф 2 от Директива 93/13 и съответно „не са предмет на разпоредбите“ на тази директива.

57. Стигам до извода, че коригиращите мерки, разглеждани в главното производство, не са изключени от приложното поле на Директива 93/13 по силата на член 1, параграф 2 от същата директива. Съображенията ми за това са следните.

58. Най-напред, признавам, че според Съда изключението по член 1, параграф 2 от Директива 93/13 се прилага при наличие на две условия. От една страна, договорната клауза трябва да отразява законова или подзаконова разпоредба, и от друга страна, тази разпоредба трябва да е задължителна³⁶. В този смисъл, за да се установи дали договорна клауза е изключена от приложното поле на Директива 93/13, националният съд трябва да провери дали тази клауза отразява разпоредби от националното право, които се прилагат в отношенията между договарящите страни независимо от волята им, или които са диспозитивни и следователно се прилагат по подразбиране, т.е. когато между страните не е уговорено друго³⁷.

59. Освен това обаче отбелязвам, че според Съда въведеното в член 1, параграф 2 от Директива 93/13 изключение трябва да се тълкува стеснително³⁸. Следователно, макар закони ДН1 и ДН3 да се прилагат независимо от волята на страните в главното производство, както се посочва в писменото становище на ищците, те не са били в сила към момента на сключването на договора на 15 февруари 2008 г.³⁹.

60. Освен това Съдът подчертава, че изключването на приложимостта на правилата на Директива 93/13 се обосновава с факта, че основателно може да се предположи, че националният законодател е постигнал баланс между всички права и задължения на страните по някои договори⁴⁰.

61. Това предположение не важи по отношение на законови мерки, приети след датата, на която е сключен съответният договор, и с конкретната цел за изпълнение на съдебно решение, установяващо неспазване на Директива 93/13, какъвто безспорно е случаят по главното производство, видно от преписката по делото. Както бе посочено в точки 45—50 по-горе, решенията на Съда относно тълкуването на разпоредби на правото на Съюза пораждат действие от датата на влизане в сила на тези разпоредби, освен ако Съдът е ограничил действието им във времето, докато тяхното прилагане от съдилищата на държавите членки се извършва при спазване на процесуалните правила на държавата членка и на принципите на ефективност и равностойност. Както още се отбеляза по-горе, в контекста на Директива 93/13, членове 6, 7, и 8 често са относими в това отношение, тъй като уреждат правните средства, които държавите членки предоставят в защита на правата на потребителите съгласно тази директива.

35 Вж. бележка под линия 5 по-горе.

36 Решение от 20 септември 2017 г., Andriuciu (C-186/16, EU:C:2017:703, т. 28 и цитираната съдебна практика).

37 Пак там, точка 29 и цитираната съдебна практика. Друг пример вж. в решение от 26 януари 2017 г., Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, т. 69—70).

38 Решение от 20 септември 2017 г., Andriuciu (C-186/16, EU:C:2017:703, т. 31 и цитираната съдебна практика).

39 В този смисъл фактите, които са от значение за главното производство, са различни от тези по други водещи дела, в които се тълкува член 1, параграф 2 от Директива 93/13. Вж. например решения от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180), от 10 септември 2014 г., Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189), и от 20 септември 2017 г., Andriuciu (C-186/16, EU:C:2017:703).

40 Решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, т. 28).

62. Всъщност Съдът вече е имал повод да прецени съвместимостта на (законови) коригиращи мерки на държава членка с членове 6 и 7 от Директива 93/13, както и с принципите на ефективност и равностойност, в хипотези, при които тези законови мерки са приети в отговор на решение на Съда, с което се тълкува Директива 93/13. В тези случаи не съществува спор дали член 1, параграф 2 от Директива 93/13 изключва или не съответните законови разпоредби от приложното ѝ поле, вероятно защото тези законови разпоредби по никакъв начин не могат да се разглеждат като „договорни клаузи“⁴¹ съгласно член 1, параграф 2 от Директива 93/13. Все пак това вероятно е и функция на недвусмисленото задължение на държавите членки, наложено от първичното право по силата на член 19 ДЕС, да „установяват правните средства, необходими за осигуряването на ефективна правна защита в областите, обхванати от правото на Съюза“.

63. Доколкото закони ДН1 и ДН3 засягат същността на договорните клаузи (като например коя страна трябва да понесе валутния риск), за разлика от санкциите и процесуалните правила, които се прилагат в светлината на постановеното от Съда по дело Kásler, предвид фактите в главното производство такова съществено въздействие е толкова тясно свързано с изискването закони ДН1 и ДН3 да са в съответствие с членове 6 и 7 от Директива 93/13⁴², както и с принципите на равностойност и ефективност, че е неделима част от него. Освен това тълкуване на член 1, параграф 2 от Директива 93/13 в смисъл, че правна уредба като закони ДН1 и ДН3 попада в обхвата на изключението, определено в посочената разпоредба, също така би направило невъзможен съдебния контрол върху законодателния акт, приет от държава членка в отговор на констатация на Съда, че национален закон или практика е несъвместим(а) с Директива 93/13.

64. Следователно при такова тълкуване член 1, параграф 2 от Директива 93/13 би се оказал в противоречие с изискването по член 38 от Хартата на основните права на Европейския съюз в политиките на Съюза да се осигурява високо равнище на защита на потребителите, което най-малкото представлява насока за тълкуването на член 1, параграф 2 от Директива 93/13⁴³. Такова тълкуване също така не би хармонизирало с правото на ефективни правни средства за защита съгласно член 47 от Хартата⁴⁴, предоставящ права на частноправните субекти, които същите могат да изтъкват пред съдилищата на държавите членки, включително в спорове между частни лица⁴⁵.

65. Накрая, буквалното значение на член 1, параграф 2 от Директива 93/13 не е от голяма помощ за определянето на неговия смисъл, а целта на член 1, параграф 2, отразена в съображенията, не дава ясни насоки дали тази разпоредба се прилага за договорни клаузи, наложени със закон след сключването на съответния договор и с цел привеждане на

41 Вж. по-специално точки 21 и 23 от решение от 29 октомври 2015 г., BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731). „За да се вземе предвид тази съдебна практика, и особено след постановяването на решение от 14 март 2013 г., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164), Закон 1/2013 изменя по-конкретно разпоредбите на [Гражданскопроцесуалния кодекс] относно производствата по принудително изпълнение върху ипотекирани имоти. Така за производствата, образувани след влизането в сила на Закон 1/2013, възражението на длъжника срещу изпълнението, основаващо се на неравноправност на договорна клауза и направено в общ десетдневен срок, считано от датата на уведомяването за акта, с който се разпорежда принудителното изпълнение, позволява занапред спиране на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот до произнасянето по извънредното възражение. [...] Следва да се прецени дали и съответно до каква степен Директива 93/13, съгласно тълкуването, дадено ѝ в практиката на Съда, развита в частност след неговото решение Aziz, допуска механизма на преходен срок, възприет от испанския законодател и въведен в Закон 1/2013“. Вж. още например решения от 17 юли 2014 г., Sánchez Morcillo и Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2099), от 21 януари 2015 г., Unicaja Banco и Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, EU:C:2015:21), и от 26 януари 2017 г., Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60).

42 Вж. наскоро постановено решение от 26 януари 2017 г., Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, т. 71—74 и цитираната съдебна практика).

43 В заключението си по дело Pohotovost (C-470/12, EU:C:2013:844, т. 66) генералният адвокат Wahl счита, че член 38 от Хартата установява принцип съгласно член 52, параграф 5 от Хартата, а не предоставя право.

44 Вж. решение от 10 септември 2014 г., Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, т. 47 и цитираната съдебна практика), в което Съдът приема, че „повелителни[те] разпоредби“ в членове 38 и 47 от Хартата „се отнасят за прилагането на Директива 93/13“.

45 Решение от 17 април 2018 г., Egenberger (C-414/16, EU:C:2018:257), точки 70—82. Съдът приема в точка 82, че „националната юрисдикция, сезирана със спор между двама частноправни субекта, е длъжна, когато не е възможно да тълкува приложимото националното право по начин, който да е в съответствие с“ разглежданата в случая директива „да осигури, в рамките на своята компетентност, съдебната защита, която произтича за правните субекти от членове 21 и 47 от Хартата, и да гарантира пълното действие на тези разпоредби, като при необходимост остави без приложение всяка национална разпоредба, която им противоречи“.

законодателството на държава членка в съответствие с Директива 93/13. Все пак историята на създаване на разпоредбата предполага, че целта ѝ е да гарантира, че държавите членки могат да запазят в сила или въведат норми, които да разширяват, но не и да намаляват предоставената със съответните разпоредби на Директивата защита⁴⁶, а един генерален адвокат отбелязва, че изключението по член 1, параграф 2 „трябва да важи за типовите договори, чието съдържание националният законодател вече е уредил с национални норми и за които всъщност с нормативен акт [вече] е направил балансирано претегляне на легитимните интереси на всички страни по договора“⁴⁷.

66. Това също така е в съответствие с общото правило, че неравноправността се преценява към датата на сключването на договора⁴⁸, и съм склонен да се съглася с възгледа, че „равновесието по договора“ не трябва да се нарушава „чрез намеса на държавните органи след сключването му“⁴⁹, освен ако тази намеса привежда законодателството на държавата членка в съответствие с Директива 93/13 или се вписва в определените в член 8 от Директива 93/13 параметри за максимална защита на потребителите⁵⁰.

67. Поради това предлагам на въпрос 2 да се отговори в смисъл, че при обстоятелствата в главното производство клауза, която е станала част от договор чрез законодателна намеса и съгласно която валутният риск се поема от потребителя с действие *ex tunc*, не отразява „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ по смисъла на член 1, параграф 2 от Директива 93/13.

V. Отговор на въпрос 3

68. С въпрос 3 запитващата юрисдикция пита дали член 4, параграф 2 от Директива 93/13 и неговото изискване договорните клаузи да бъдат изразени „на ясен и разбираем език“ дават право на потребителя да получи подробна информация относно носенето на валутния риск, която е била известна на финансовата институция или до която тя е имала достъп към момента на сключването на договора, или това изискване е изпълнено чрез съобщаването на потребителя на информацията, посочена в точка 18 по-горе⁵¹? Ищците подчертават в това отношение макроикономическите данни, с които според тях разполагат ответниците, и задължението на същите да обяснят тяхното въздействие върху механизмите на обменния курс.

69. Според писменото становище на ответниците, в Решение № 2/2014 на Kúria⁵², което е задължително за запитващата юрисдикция, вече са разработени критерии, по които да се определя дали договорните клаузи относно носенето на валутния риск са ясни и разбираеми.

46 Вж. заключение на генералния адвокат Trstenjak по дело RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2012:566, т. 42), отнасящо се до участието на Икономическия и социален комитет в законодателния процес).

47 Пак там, точка 47 (курсивът е мой). Генералният адвокат се позовава на първия дискуссионен документ на Европейската комисия от 14 февруари 1984 г., COM (1984) 55 окончателен.

48 Вж. например решение от 21 януари 2015 г., Unicaja Banco and Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, EU:C:2015:21, т. 37).

49 Заключение на генералния адвокат Wahl по дело Kasler (C-26/13, EU:C:2014:85, т. 105).

50 Вж. бележка под линия 30 по-горе.

51 Съгласно постоянната практика на Съда не се преценява дали клаузите, визирани в член 4, параграф 2 от Директива 93/13, са неравноправни само ако след самостоятелно изследване на всеки отделен случай компетентната национална юрисдикция приеме, че са били изразени „на ясен и разбираем език“ в съответствие с тази разпоредба. Вж. решение от 20 септември 2017 г., Andriuc (C-186/16, EU:C:2017:703, т. 43 и цитираната съдебна практика).

52 Бележка под линия 5 по-горе.

70. Запитващата юрисдикция следва да прецени дали конкретните клаузи са ясни и разбираеми в съответствие с член 4, параграф 2 от Директива 93/13⁵³. Освен решение Kásler и съответно постановеното от Kúria тази юрисдикция трябва да вземе предвид критериите за определяне дали договорна клауза е ясна и разбираема, установени в съдебната практика и изложени подробно в точки 43—50 от решение Andrićius от 20 септември 2017 г.⁵⁴.

71. Както се посочва в решение Andrićius, „националната юрисдикция следва да се увери, че продавачът или доставчикът е предоставил на съответните потребители цялата относима информация, която им позволява да преценят икономическите последици от [съответната] клауза [...] за финансовите им задължения“⁵⁵, включително влиянието, което би могло да има върху погасителните вноски едно драстично обезценяване на законното платежно средство на държавата членка, в която се намира местожителството или седалището на кредитополучателя, както и едно увеличение на чуждестранния лихвен процент⁵⁶. Продавачът или доставчикът трябва да представи възможните промени в обменните курсове и рисковете, свързани с вземането на заема⁵⁷, както и точния механизъм, за който се отнася съответната клауза, и евентуално отношението между този механизъм и други договорни клаузи⁵⁸.

72. Освен това в писменото си становище ищците твърдят, че закони ДН1 и ДН3 са несъвместими с принципите на ефективност и равностойност, както и с член 6 от Директива 93/13, тъй като законодателят е натоварил потребителите с валутния риск, без да вземе предвид изискването за яснота и прозрачност. За изчерпателност ще отбележа, че данните по делото не дават основание за изводи по този аспект на разглеждания случай, било в контекста на прозрачността или по друг начин.

73. Затова във връзка с въпрос 3 запитващата юрисдикция следва да прецени, като вземе предвид всички обстоятелства, свързани с договора, и практиката на Съда, дали съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13 и неговото изискване договорните клаузи да са изразени на „ясен и разбираем език“ заемодателите са длъжни да предоставят на потребителите относимата финансова информация, с която разполагат към момента на сключването на договора, включително съответните макроикономически данни, и да разяснят въздействието й върху механизмите на обменния курс.

Г. Отговор на въпрос 4

74. Както бе обяснено по-горе в точки 41—44, въпрос 4 следва да се разбира като запитване по какъв начин законодателство, което е прието години след сключването на договора (което според запитващата юрисдикция потребителят не е могъл да предвиди) засяга задълженията за прозрачност, наложени на ответниците с член 4, параграф 2 от Директива 93/13.

53 Определение от 22 февруари 2018 г., ERSTE Bank Hungary (C-126/17, непубликувано, EU:C:2018:107, т. 27), в което се цитира решение от 20 септември 2017 г., Andrićius (C-186/16, EU:C:2017:703, т. 22).

54 Решение от 20 септември 2017 г., Andrićius (C-186/16, EU:C:2017:703). Сред водещите съдебни решения относно прозрачността, предхождащи решение Andrićius, са решения от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180), от 30 април 2014 г. Kásler (C-26/13, EU:C:2014:282), от 26 февруари 2015 г., Matei (C-143/13, EU:C:2015:127), от 23 април 2015 г., Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262) и от 9 юли 2015 г., Bucura (C-348/14, EU:C:2015:447). От постановените след решение Andrićius вж. по-специално определение от 22 февруари 2018 г., ERSTE Bank Hungary (C-126/17, непубликувано, EU:C:2018:107).

55 Решение от 20 септември 2017 г., Andrićius (C-186/16, EU:C:2017:703, т. 50).

56 Пак там, точка 49. Съдът се позовава на Препоръка на Европейския съвет за системен риск от 21 септември 2011 г. (ОВ С 342, 2011 г., стр. 1).

57 Пак там, точка 50.

58 Пак там, т. 45.

75. Съгласно член 3, параграф 3 от Директива 93/13 приложението към нея съдържа примерен списък на клаузите, които могат да се смятат за неравноправни. Точка 1, буква и) се отнася до „окончателното обвързване на потребителя с условия, с които той не е имал реална възможност да се запознае преди сключването на договора“, но в акта за преюдициално запитване липсва обяснение защо тази част на приложението има по-голямо значение от други, и то въпреки че точка 1, букви й) и л) и точка 2, букви б) и г) от приложението вече са тълкувани от Съда в контекста на прозрачността⁵⁹.

76. Затова предлагам на Съда да отговори на въпрос 4, че доколкото последващата законодателна намеса на държава членка не е успяла да премахне неравноправността от гледна точка на яснотата и прозрачността на договорните клаузи, както изисква Директива 93/13, съответствието на такива клаузи с това изискване следва се определя спрямо датата на договора.

Д. Отговор на въпрос 5

77. Въпрос 5 се отнася до правомощието на съдилищата на държава членка служебно да проверяват за неравноправност всяка от клаузите на даден договор.

78. Това задължение ясно произтича от постоянната практика на Съда. Подчертавам обаче, че задължението на съдилищата на държавите членки служебно да проверяват всички договорни клаузи за евентуална неравноправност съгласно Директива 93/13, може да бъде изпълнено само ако са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства⁶⁰. Освен това въпросното задължение може да се окаже засегнато от силата на пресъдено нещо⁶¹.

79. Поради това на въпрос 5 следва да се отговори, че когато са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства, националната юрисдикция е длъжна служебно да прецени дали договорна клауза, попадаща в приложното поле на Директивата, е неравноправна, компенсирайки по този начин съществуващата неравнопоставеност между потребителя и заемодателя.

V. Заключение

80. Предвид гореизложеното предлагам следния отговор на въпросите, поставени от Fővárosi Ítéltábla (Апелативен съд Будапеща):

- „1) Наложена чрез законодателна намеса договорна клауза, съгласно която валутният риск се поема от потребителя с действие *ex tunc*, не може да се счита за „индивидуално договорена“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета относно неравноправните клаузи в потребителските договори.
- 2) При обстоятелствата в главното производство клауза, която е станала част от договор чрез законодателна намеса и съгласно която валутният риск се поема от потребителя с действие *ex tunc*, не отразява „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ по смисъла на член 1, параграф 2 от Директива 93/13.

⁵⁹ Решение от 26 февруари 2015 г., *Matei* (C-143/13, EU:C:2015:127, т. 74).

⁶⁰ Вж. например решения от 14 март 2013 г., *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164, т. 46 и 47 и цитираната съдебна практика), и от 30 май 2013 г., *Jörgös* (C-397/11, EU:C:2013:340).

⁶¹ Вж. например наскоро постановено решение от 18 февруари 2016 г., *Finanmadrid EFC* (C-49/14, EU:C:2016:98). В точка 48 Съдът посочва, че процесуалната автономия на държавата членка по отношение на силата на пресъдено нещо се подчинява на принципите на равностойност и ефективност.

- 3) Запитващата юрисдикция следва да прецени, като вземе предвид всички обстоятелства, свързани с договора, и практиката на Съда, дали съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13 и неговото изискване договорните клаузи да са изразени на „ясен и разбираем език“ заемодателите са длъжни да предоставят на потребителите относимата финансова информация, с която разполагат към момента на сключването на договора, включително съответните макроикономически данни, и да разяснят въздействието ѝ върху механизмите на обменния курс.
- 4) Доколкото последващата законодателна намеса на държава членка не е успяла да премахне неравноправността от гледна точка на яснотата и прозрачността на договорните клаузи, както изисква Директива 93/13, съответствието на такива клаузи с това изискване следва да се определя спрямо датата на договора.
- 5) Когато са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства, националната юрисдикция е длъжна служебно да прецени дали договорна клауза, попадаща в приложното поле на Директивата, е неравноправна, компенсирайки по този начин съществуващата неравнопоставеност между потребителя и заемодателя“.